

Mannen bakom dynamiten och fredspriset

Berättelse

Alfred Nobel föddes i Stockholm den 21 oktober 1833. Hans far var ingenjör och uppfinnare, men familjen hade ofta problem med pengar. När Alfred var liten flyttade familjen till Ryssland, där fadern startade en fabrik. Alfred var ett sjukligt barn, men han var mycket begåvad. Som vuxen talade han fem språk flytande, och han var lika intresserad av kemi som av litteratur.

Tidigt började Alfred arbeta med ett farligt ämne som heter nitroglycerin. Det är en vätska som kan spränga hårt berg, men som exploderar mycket lätt. Flera olyckor hände, och i en av dem dog Alfreds yngre bror Emil. Trots den stora sorgen gav Alfred inte upp. Han ville göra ämnet säkrare att använda.

År 1866 gjorde han sin viktigaste upptäckt. Han blandade nitroglycerin med en speciell sand, vilket gjorde att vätskan blev till en fast massa. Nu kunde sprängämnet hanteras utan att explodera av sig självt. Han kallade uppfinningen för dynamit och fick patent på den 1867. Dynamiten användes över hela världen för att bygga tunnlar, järnvägar och vägar, och Alfred Nobel blev mycket rik. Under sitt liv tog han ut hela 355 patent.

Men dynamiten användes också i krig, och det gjorde Alfred ledsen. Enligt en känd historia trodde en fransk tidning år 1888 att Alfred hade dött, fast det egentligen var hans bror Ludvig som hade gått bort. Tidningen ska ha kallat honom "dödens köpman" och skrivit att han blev rik på att döda människor. Historien är omdiskuterad bland forskare, men det är säkert att Alfred funderade mycket på hur han skulle bli ihågkommen.

Alfred Nobel gifte sig aldrig och fick inga barn. När han skrev sitt testamente bestämde han därför något ovanligt: nästan hela hans förmögenhet skulle användas till priser. Varje år skulle pengarna gå till människor som hade gjort något bra för mänskligheten inom fysik, kemi, medicin, litteratur och fred. Testamentet undertecknades i Paris den 27 november 1895.

Alfred Nobel dog den 10 december 1896 i San Remo i Italien. Han fick aldrig se sina priser delas ut. De första Nobelprisen delades ut 1901, fem år efter hans död. I dag är Nobelpriset ett av världens mest kända priser, vilket gjorde att mannen som uppfann ett sprängämne i stället blev en symbol för kunskap och fred.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
begåvad	mycket duktig och smart
nitroglycerin	en farlig vätska som kan explodera
spränga	förstöra något med en kraftig explosion
vätska	något flytande, till exempel vatten

ORD	FÖRKLARING
fast massa	något som inte är flytande, utan går att forma
patent	ett papper som ger ensamrätt till en uppfinning
hantera	Hon lärde sig snabbt att hantera den nya kameran.
förmögenhet	mycket stora pengar och äodelar
testamente	ett papper om vad som ska hända med pengar efter döden
mänskligheten	alla människor i världen
symbol	något som står för en idé eller en tanke
omdiskuterad	något som folk inte är säkra på eller har olika åsikter om

Läsförståelsefrågor

1. Varför flyttade familjen Nobel till Ryssland när Alfred var liten?
 1. Alfred var sjuk och behövde vård där.
 2. Alfreds far öppnade en fabrik i landet.
 3. Familjen ville lära sig flera språk.
2. Vad var det stora problemet med nitroglycerin innan Alfreds upptäckt?
 1. Det var för dyrt att köpa.
 2. Det kunde inte spränga berg.
 3. Det exploderade alldeles för lätt.
3. Hur lyckades Alfred göra sprängämnet säkrare 1866?
 1. Han värmde upp vätskan.
 2. Han blandade vätskan med en särskild sand.
 3. Han förvarade vätskan i kallt vatten.
4. Vad bestämde Alfred Nobel i sitt testamente?
 1. Att hans bror skulle ärva fabriken.
 2. Att nästan alla hans pengar skulle bli priser.
 3. Att han skulle begravas i Stockholm.
5. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Alfred Nobel hade flera barn som ärvde hans pengar.
 2. Dynamiten användes både för att bygga och i krig.
 3. Alfred Nobel var bättre i kemi än i språk.
6. Varför blev Alfred ledsen över sin egen uppfinning?
7. Texten säger att Alfred "i stället blev en symbol för kunskap och fred". Vad menas med det? Förklara med egna ord.
8. Varför kan man säga att historien om "dödens köpman" är osäker? Svara med stöd i texten.
9. När delades de första Nobelprisen ut, och varför fick Alfred aldrig se det?
10. Vad tror du fick Alfred att vilja ge bort nästan alla sina pengar? Förklara ditt svar med hjälp av texten.

Facit

1. Alfreds far öppnade en fabrik i landet.
1. Det exploderade alldeles för lätt.
1. Han blandade vätskan med en särskild sand.
1. Att nästan alla hans pengar skulle bli priser.
1. nej b) ja c) det står inte i texten (texten säger att han var lika intresserad av kemi som av litteratur, inte vad han var bättre på).
- Exempel på svar: Han blev ledsen eftersom dynamiten också användes i krig för att skada och döda människor, inte bara för att bygga.
- Exempel på svar: Det betyder att folk i dag förknippar honom med priset och med fred och kunskap, inte främst med ett farligt sprängämne.
- Exempel på svar: Texten säger att historien är "omdiskuterad bland forskare". Ingen är säker på att den franska tidningen verkligen skrev så, så uppgiften kan inte bevisas.
- Exempel på svar: De första prisen delades ut 1901, fem år efter att Alfred dog 1896. Därför hann han aldrig se dem.
- Exempel på svar: Han hade inga barn att ge pengarna till, och han ville bli ihågkommen för något gott i stället för för krig och död.

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering.

FÖR LÄRAREN

Texten passar för arbete med orsak och verkan samt med eftermäle och etik kring uppfinningar. Tema: ansvar för det man skapar. Fråga 7, 8 och 10 övar inferens och att skilja säkra fakta från osäkra.

Diskussionsfrågor

- En uppfinning kan användas på både bra och dåliga sätt. Vem bär ansvaret – uppfinnaren eller den som använder uppfinningen?
- Alfred ville ändra hur folk mindes honom. Är det viktigt för dig hur andra minns dig? Varför, eller varför inte?
- Vilket av Nobelprisen tycker du är viktigast i dag: fysik, kemi, medicin, litteratur eller fred? Motivera.
- **Skriv (5–7 meningar):** Tänk dig att du fick en stor summa pengar att ge bort. Vem eller vad skulle få pengarna, och varför?

Källor och faktagranskning

- Wikipedia: Alfred Nobel – https://sv.wikipedia.org/wiki/Alfred_Nobel
- NobelPrize.org: Alfred Nobel's life and work – <https://www.nobelprize.org/alfred-nobel/alfred-nobels-life-and-work/>
- Encyclopædia Britannica: Alfred Nobel – <https://www.britannica.com/biography/Alfred-Nobel>

- Nobel Peace Prize: Alfred Nobel – <https://www.nobelpeaceprize.org/nobel-peace-prize/history/alfred-nobel>

Faktagranskad i juni 2026. Nyckelfakta: Alfred Nobel föddes 21 oktober 1833 i Stockholm och dog 10 december 1896 i San Remo (Sanremo), Italien. Han uppfann dynamiten 1866 och fick patent 1867. Han höll totalt 355 patent. I sitt testamente, undertecknat 27 november 1895 i Paris, bestämde han att större delen av förmögenheten skulle gå till de årliga Nobelprisen. De första Nobelprisen delades ut 1901. Osäkerhet: Den berömda historien om att en fransk tidning 1888 (efter broder Ludvigs död) kallade Alfred "dödens köpman" och att detta inspirerade priserna är omdiskuterad. Vissa historiker betvivlar att dödsrunan fanns i den form som ofta berättas, och ser den i bästa fall som en av flera bidragande orsaker. Texterna återger berättelsen försiktigt som "det sägs / enligt en känd historia".

Berättelser om svenskar · läromedel för svenska som andraspråk. Skapat inom Läromedelsprojektet. Senast uppdaterad 2026-06-12.